

Alice Munro: Liian paljon onnea

MATEMAATIKON KUOLEMA JA MUITA TARINOITA

Marjatta Ripsaluoma

Ellen uskoisi oikeudenmukaisuuteen, olisin täysparanoidi kohta ja uskoisin, että novellit eivät kelpaa Nobel-komitealle, niin kuin eivät kelpaa myöskään Finlandia-raadille. Mikä novellissa oikein on vikana? Uskonko oikeudenmukaisuuteen?

Kuulee sitä sellaista, että novellit ovat mukavia, koska niitä voi lukea paloittain. Se ei ihan pidä paikkaansa. Kyllä niin kanadalainen **Alice Munro** kuin suomalainen **Raija Siekinen** (valitettavasti jo kuollut) osasivat rakentaa novellikokoelmansa dramaturgisesti kestäviksi. Niistä on kokonaistaideteoksiksi.

Puhun nyt siis novelleista, en lyhytproosasta, jonka määritelmää en ole ikinä oikein tullut tuntemaan. Lyhytproosa häilyy ehkä jossain proosarunon ja hyvin lyhyen novellin väli-maastossa. Sinänsä pituudella ei ole väliä jos ajattelee lukukokemusta.

Mutta kyllä sisältö määrää tyylin. Alice Munron taide on perinteistä amerikkalaista kertoma-kirjallisuutta. Kertomuksilla on jopa useimmiten juoni. Ja vetävä sellainen.

Kristiina Rikman on suomentanut kaikki Munron suomeksi ilmestyneet teokset. Teksti on maukasta ja nautittavaa. Munroa voi suositella luettavaksi myös englanniksi, hän ei ole kovin hankalaa ja monimutkaista kieltä käyttävä kirjailija.

Mutantti

Alice Munron tekijänlaatua on vaikea nimetä. Epäilemättä hän on hyvin pohjoisamerikkalainen, ja senkin vuoksi kirjoissa tapahtuu jotain. Amerikkalaisethan eivät kestä sellaista tilannetta, että mitään ei tapahdu. Jos ei tapahdu, niin on pantava tapahtumaan

Mutta näistä kertomuksista ei olisi lännkkäreitä kummempaan, ellei jokaisessa novellissa olisi sisällä jokin selvästi eksistentiaalinen ongelma, joka jollain henkilöllä on ratkottavanaan.

Punanaama on syntymässään väriläiskän kasvoihinsa saanut tyttö, jonka elämä on leimautumista, hylkäämisiä, mutta myös outoja kohtaamisia:

Kun sain näköni takaisin ja pääsin kotiin, etsin säkeitä, jotka hän oli lausunut minulle unessani. Selasin läpi muutaman antologian enkä löytänyt niitä. Aloin epäillä, etteivät ne olleet peräisin mistään olemassa olevasta runosta, että ne oli keksitty vain unessa minua hämmentämään.

Kuka oli ne keksinyt?

Kuka ylipäänsä keksii unet? Miten sokea tyttö kuuntelee radion runo-ohjelmaa ja oppii ulkoa satoja runoja, mutta tietää heti jos joku ei kuulu joukkoon? Lukija näkee että lausuja lausuu aivan oman runon suoraan rammalle, mutta sokea ei tajua asiaa, vaan ohittaa runon erehdyksenä.

Runo oli olemassa, mutta sen alkuperä tuntematon:

Minun oli täytynyt kätkeä nuo sanat syvälle johonkin aivojeni onkaloon. Ja miksi? Siksikö että ne sitten kiusaisivat minua tai että unessa näkemäni päättäväinen tyttöhaamu kiusoittelisi niillä minua?

Rampa, yhteiskunnasta punaisen ihomerkin vuoksi poissuljettu ihminen on herkkä myös muistamaan asioita. Väärä muistikuva? Oikea runo tipahti kirjan välistä, kirjailijakin löytyi: Walter de la Mare. Ilmiselvästi unirunoilija, ei oikea. Mutta tunkeutui valvetajuntaan kuin mikäkin tajuntavaras, väittämään todelliseksi jotain joka ei voinut sitä olla.

Nainen piteli paperinpalaa kädessään ja tunnisti kohdan jonka unihaamu oli lukenut:

Kukaan ei sinua sure, ei rukoile puolestasi

Ei sinua kaipaa

Paikkasi on unohdettu

Sinua ei ole.

Kovan todellisuuden ilmoittaminen juuri kun elämänmuutos, se lopullinen, on koittamassa, on tässä novellissa aivan oikeaoppinen novellin käännekohta, täydellisen shakespearelainen draaman käännekohta, josta voidaan laskeutua kohti loppua. Sielläkin voi odottaa vielä yllätys.

Nykyovellistiikka on siitä hienoa tavaraa, että sen saa lukea miten kukin haluaa. Vaikka heittäisi lukematta, hyppäisi yli. Pääasia on, että tiukat vanhat tyylikeinot eivät välttämättä enää päde. Sellainen tunne tulee, että kirjailijat ovat päässeet vapautumaan novellin muodon kahleista.

Lopun kysymys on aiheellinen: muuttuuko oikeasta tapaamisesta mikään, siis runon lukijan ja kuulijan? Mikä lopulta on unen runon ja todellisen runon yhteys? Onko olemassa kenties sanansaattajia eri todellisuuksien välillä? Miksi sanansaattajat ilmenevät niin eri tavoin?

Amerikkalaisia novellisteja

Munroon vertautuu aivan hetikohta **Annie Proulx**, melkein kuin kaksonen. Löytyy myös kolmas, joka tosin on mies, **Elmore Leonard**. Kaikille kolmelle on ominaista se, että he osaavat esimerkiksi hyvän Hollywood-elokuvan (nykyisin sanottaisiin että hyvän indie-elokuvan) tapaan pitää lukijaa pihdeissään. Hollywood-elokuvan tarinakultakausi sijoittuu mykkäelokuvasta noin 1953-54 vuosiin. Sen jälkeen tapahtui käänne.

Yksi novelleille ja elokuville yhteinen piirre on tietynnasteinen *film-noir* -kerronta. Ei onnellinen loppu ole itsestään selvyys niin kuin se ei ole elämässäkään. Hollywood-elokuvan ensimmäiset noin 50 vuotta eivät kuitenkaan tarkoita sellaista genreä, joka olisi asettanut erittäin tiukat rajat. Mutta kyllä myös *slapstick* sopii novellin tyyliksi, ja hyviä sellaisia tehtiin 1930-50-luvuilla.

Se aika oli hyvien ohjaajien ja hyvän tiimityöskentelyn aikaa – ennen kaikkea hyviä käsikirjoittajia tarvittiin. Asetan aikaraamin juuri tuohon, koska silloin McCarthy-komitea alkoi

luoda mustia listojaan, jotka vaikuttivat varsinkin käsikirjoittajien mahdollisuuksiin saada tekstejään julki. Hollywoodiin pakenivat myös ihmiset Euroopasta sotaa pakoon. **Bertolt Brecht** yritti saada käsikirjoituksiaan julki Hollywoodissa, samoin yritti pitkään englantilainen **Raymond Chandler**, joka lopulta onnistui. Chandler ei tosin paennut sotaa, olipahan vain englantilainen.

Kirjallisuus ja elokuvat siis ruokkivat toisiaan.

On muistettava myös yksi julkaisumuoto, jota ei ollut Euroopassa: pienet novellit tai novellit, joita kirjoittajat senttasivat senttipalkalla ja jotka usein olivat jatkokertomuksia. Roskajuttujahan ne suurimmalta osin olivat, mutta pitivät monia kirjailijoita hengissä. Genreä kutsuttiin ensin nimellä *dime-novels* ja sen jälkeen tutulla nimellä *pulp-fiction*.

Annie Proulx käyttää novelleissaan paljon villin lännen tarinoita, mutta totisesti erilaisesta näkökulmasta kuin tyyppillisessä *„Rio Bravo”*ssa. Proulx ja Munro käyttävät usein naisia päähenkilöinä – Elmore Leonard ei myöskään ole maskulinisti sukupuolestaan huolimatta. Leonardin rinnalle voisi ottaa n.k. lyhytproosan uranuurtaja **Raymond Carver**. Carver oli toivoton alkoholisti, mikä ei estänyt häntä kirjoittamasta loistavaa proosaa.

Carver on sikäli hyvä esimerkki että hänen *Oikopolkuja*-kokoelmansa toimi erinomaisesti myös elokuvana – samaa voi sanoa Proulx'n *Brokeback Mountain*-novellista.

Munro kirjoittaa samalla tavoin kuvin ja lyhyin kohtauksin. Hän on myös tavattoman tuottelias. Tämänkertainen suomennettu kokoelma, *Liian paljon onnea*, otti nimensä kokoelman viimeisestä novellista, joka on tosielämäkertaan perustuva hieno tarina. Päähenkilö on hänkin eräänlainen mutantti, jollaista ei voinut olettaa olevan olemassa miesten maailmassa.

Novelli on kunnianosoitus varhaiselle ja aikanaan hyvin kuuluisalle venäläiselle matemaatikolle **Sofja Kovalevskille**. Hänestä on kirjoitettu elämäkerta nimeltä *Little Sparrow: A Portrait of Sophia Kovalevsky*, tekijöistä toinen, **Nina Kennedy** on Sofjan kaukainen sukulainen. Toinen kirjoittaja, hänen miehensä nimi on **Don H. Kennedy**.

Novelli on pitkä, yli 60 sivua. Mutta siinä näkyy selvästi myös Munron feministinen eetos, joka on läsnä monissa muissakin novelleissa. Ja se eetos ei ole jäykän formalistista, vaan kyllä näitä kertomuksia voisi kutsua yhteiskunnallisesti ja psykologisesti perustelluiksi tarinoiksi ihmisten monimutkaisista kohtaloista. Ihmiset eivät ole paperinukkeja, joille voi pukea päälle sen tai tämän ominaisuuden ilman että myös maisema, talon sisustus ja tietysti ihmissuhteet muuttuvat.

Niminovellissa on hieno kuvaus 1800-luvun lopun Euroopasta. Sofja joutui opettajaksi Tukholmaan koska mikään muu kaupunki ei antanut naiselle minkäänlaista asemaa matemaatikkona:

Ja Sofja oli syyllisyydentuntoisesti kyllästynyt järkeviin ruotsalaisiin, jotka ainoina ihmisinä Euroopassa olivat suostuneet palkkaamaan naispuolisen matemaatikon uuteen yliopistoonsa. Heidän kaupunkinsa oli liian puhdas ja siisti, heidän tapansa liian muodollisia, heidän juhlanga liian sivistyneitä. Päätettyään kerran että jokin tapa oli korrekti, he jatkoivat samaan tapaan, ei puhuttakaan pirstävistä ja varmaan vaarallisista kiistelyistä, jotka Pietarissa tai Pariisissa jatkuivat aamuun asti.

Sofjan elämästä Munro kirjoittaa ajasta juuri ennen hänen kuolemaansa. Mikäli **René Descartes**'n ruumiista ei uusissa tutkimuksissa löydy liian paljon lyijyä tai elohopeaa, Sofja Kovalevski kuoli kylmän tuomaan keuhkokuumeeseen aivan kuin kuuluisa filosofiedeltäjänsä. Mutta kertomusta kirjoittaessaan Munrolla ei ole tietenkään ollut tietoa siitä, että joku olisi jopa saattanut suhtautua Descartes'iin murhanhimoisesti siistissä ja säädyllisessä Tukholmassa. Asia tuli julkisuuteen hiljakkoin.

Minusta parhaimmillaan Munro on käsitellessään puberteettia. Astuminen aikuisuuden maailmaan on aina jonkinlainen nyrjähdys, joka saattaa antaa selvän suunnan elämälle.

Ihmisten ihmemaailmaa, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Verrattuna moneen muuhun novelliin, Munro olisi kyllä Nobel-palkintonsa ansainnut ajat sitten. Mutta kirjailijoita ei kuitenkaan pidä asettaa paremmuusjärjestykseen. Me tarvitsemme hyviä novelleja samoin kuin muutakin proosaa.

Alice Munro: *Liian paljon onnea*. Suom. Kristiina Rikman. Tammi, Keltainen kirjasto 2010. 365 s.